

Wat ouders verwachten van passend onderwijs

Eindrapportage

voor de samenwerkingsverbanden

op grond van zeven bijeenkomsten

Een project van het Network Ouderinitiatieven, mogelijk gemaakt door de Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind en het Johanna Kinderfonds en met support van het steunpunt medezeggenschap passend onderwijs

Network Ouderinitiatieven
Passend onderwijs en zorg

Inhoud

1 Aanleiding.....	3
2 Inleiding.....	3
2.1 Methodische aanpak.....	3
2.2 Leeswijzer en gebruikssuggestie.....	3
3 Rapportage bijeenkomsten.....	4
3.1 Bijeenkomsten.....	4
3.2 Deelnemers.....	5
3.3 Verwachtingen per onderwerp.....	5
1 Het karakter van het samenwerkingsverband.....	6
2 Een dekkend aanbod binnen een samenwerkingsverband.....	6
3 Zorgplicht.....	7
4 De ondersteuningsstructuur voor en deskundigheidsontwikkeling van de leerkrachten.....	7
5 Het gewenste niveau van basisondersteuning.....	8
6 Extra ondersteuning: arrangementen in passend onderwijs.....	8
7 Procedures en criteria voor de toewijzing van extra ondersteuning.....	9
8 Doorlopende leerlijnen.....	10
9 Informatie die ouders nodig hebben om een goede school te kiezen.....	10
10 Overleg.....	11
4 Samenvatting en conclusies.....	12
5 Aanbevelingen.....	14
5.1 Zorg voor goede informatie.....	14
5.2 Zorg voor handelingsbekwame leerkrachten.....	14
5.3 Borg de keuzevrijheid van ouders en hun kind(eren).....	14
5.4 Faciliteer de inspraak van ouders in het beleid.....	15
6 Noten van de redactie.....	15
7 Afkortingen.....	15
Bijlage 1 Gespreksonderwerpen.....	17
Bijlage 2 Geplande gespreksonderwerpen per bijeenkomst.....	18

Samenstelling rapportage:

Cockie Gerritsen en Marijke van Grafhorst,
duo decimo Advies & Redactie bureau

maart 2014

1 Aanleiding

Op 1 augustus 2014 gaat passend onderwijs van start. Rond de invoering is het gesprek met ouders door het onderwijs nog niet gevoerd. Om de verwachtingen van ouders bij passend onderwijs voor de samenwerkingsverbanden in kaart te brengen, zijn op initiatief van het Netwerk Ouderinitiatieven zeven bijeenkomsten georganiseerd door lokale ouderorganisaties verspreid over het land. Deze bijeenkomsten zijn gepland in de periode november 2013 tot en met februari 2014. Slechts in één geval kon een geplande bijeenkomst niet doorgaan omdat er geen gezamenlijke datum kon worden gepland voor alle ouders die zich hadden aangemeld. Om toch tot zeven bijeenkomsten te komen, is het verslag van de ouderbijeenkomst van begin maart, die eigenlijk buiten de periode viel, toegevoegd.

In deze rapportage zijn de resultaten van deze bijeenkomsten gebundeld. De afzonderlijke verslagen zijn te vinden op www.passendonderwijsouders.nl.

2 Inleiding

2.1 Methodische aanpak

Om de verwachtingen bij passend onderwijs te peilen onder een representatieve groep ouders uit verschillende regio's, zijn via het Netwerk Ouderinitiatieven verschillende oudergroepen benaderd. Aan hen werd gevraagd om een ouderbijeenkomst te beleggen rond passend onderwijs.

Bij het plannen van de zeven bijeenkomsten is uitgegaan van de lijst met onderwerpen van de werkgroep Ouders Dichtbij, een ouderklankbordgroep in Groningen. Deze lijst is opgenomen in bijlage 1. De initiatiefnemers van de ouderbijeenkomsten hebben hieruit een keuze gemaakt die aansloot bij de context en actuele situatie in hun eigen regio. Zo hadden de bijeenkomsten elk een eigen insteek en is een breed scala van onderwerpen besproken.

In de meeste gevallen werd de ouderbijeenkomst ook gebruikt om informatie te geven over de samenwerkingsverbanden of een specifiek aspect van passend onderwijs. In sommige gevallen riep deze informatie zoveel vragen op, dat aan de eigenlijke behandeling van de onderwerpen niet meer werd toegekomen. De verwachtingen die onder ouders leven, bleken echter wel uit de vragen en discussies die de informatie opriep. Ook dit is daarom meegenomen in deze rapportage.

2.2 Leeswijzer en gebruikssuggestie

Deze rapportage is op verschillende manieren te lezen:

1. Direct naar de samenvatting en conclusies, hoofdstuk 4.
2. De verwachtingen per onderwerp, paragraaf 3.3.
3. Prikkelende uitspraken van ouders, opgenomen in rode kaders, paragraaf 3.3.
4. Aanbevelingen van de samenstellers naar aanleiding van de verwachtingen die door ouders zijn uitgesproken, hoofdstuk 5.

De eindrapportage is bedoeld om samenwerkingsverbanden te informeren over de verwachtingen die bij ouders leven. Maar ook voor anderen kan de rapportage interessant zijn. Het onderstaande

schema laat zien hoe de rapportage door verschillende groepen mensen en organisaties gebruikt kan worden.

Welke gebruiker?	Hoe te gebruiken?
Ouders	Aan de hand van de verwachtingen van ouders bij de verschillende onderwerpen, kunnen ouders met elkaar in gesprek gaan over wat passend onderwijs voor hen betekent. De uitspraken van ouders zijn te gebruiken voor een prikkelende start. Dit versnelt de gedachtevorming.
Ondersteuningsplanraad	De (oudergeleding van) de ondersteuningsplanraad kan lezen welke verwachtingen ouders hebben van de samenwerkingsverbanden. Ze kunnen checken of en hoe de besproken onderwerpen in het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband staan.
Samenwerkingsverband	Het samenwerkingsverband kan haar beleid toetsen, aanscherpen of verder uitwerken aan de hand van de aanbevelingen.
Schoolbesturen en -directies	Voor schoolbesturen en -directies biedt de rapportage inzicht in wat ouders verwachten en hoe ze daaraan tegemoet (kunnen) komen.
Leerkrachten	Leerkrachten kunnen zien wat ouders van hen verwachten, onder andere op het gebied van overleg. Zij kunnen de rapportage gebruiken om het gesprek over ouderbetrokkenheid (en passend onderwijs!) binnen het team op gang te brengen. Het biedt handvatten omtrent een leerkrachtprofiel.
Medezeggenschapsraad	De (oudergeleding van) de mr kan lezen welke verwachtingen ouders hebben van het schoolondersteuningsprofiel. Ze kunnen checken of en hoe de besproken onderwerpen hierin vermeld staan.

3 Rapportage bijeenkomsten

3.1 Bijeenkomsten

In de periode november 2013 – maart 2014 hebben zeven bijeenkomsten plaatsgevonden. In het onderstaande schema is aangegeven wanneer en door wie de bijeenkomsten zijn georganiseerd, wat het thema van de bijeenkomsten was en hoeveel deelnemers er waren. In bijlage 2 zijn de geplande gespreksonderwerpen per bijeenkomst aangegeven.

Datum	Plaats	Thema	Organisatie	Aantal deelnemers
30-11-2013	Leek	Oudercongres passend onderwijs	Onderwijswerkgroep Noord	70
10-12-2013	Hengelo	Wat ouders verwachten van passend onderwijs	Ouders & Onderwijs Twente	18
16-12-2013	Bussum	Gespreksavond over de invoering van passend onderwijs	Ouderplatform Gooi & Omstreken	15
20-01-2014	Amsterdam	Passend onderwijs in Amsterdam: wat verandert er volgend schooljaar voor mijn kind	Onderwijs Consumenten Organisatie	75
30-01-2014	Oosterhout	De overstap van speciaal naar	Netwerk	24

		regulier onderwijs. Wat verwachten ouders hiervan?	Ouderinitiatieven	
06-02-2014	Woerden	Wat verwachten ouders van passend onderwijs	UW Ouderplatform	28
04-03-2014	Leeuwarden	Wat ouders verwachten van passend onderwijs	GelukTalent en Oudervereniging Passend Onderwijs Fryslân	35
Totaal aantal deelnemers				265

3.2 Deelnemers

De ouders waren ongeveer gelijk verdeeld over ouders met kinderen in het po en ouders met kinderen in het vo. Ouders met kinderen in het mbo, dat onder passend onderwijs valt, waren er niet of nauwelijks. Zij zijn ook niet direct benaderd voor de bijeenkomsten.

Bij de bijeenkomsten was de groep ouders van kinderen met een ondersteuningsbehoefte het grootst; dat heeft enerzijds te maken met het uitnodigingsbeleid van de organiserende organisaties, anderzijds worden door hen de veranderingen van passend onderwijs als het meest relevant ervaren: zij/hun kinderen krijgen er direct mee te maken.

Naast ouders waren bij deze bijeenkomsten ook professionals aanwezig, zoals leerkrachten, ambulante begeleiders, voorzitters samenwerkingsverbanden. Veel van hen hadden 'een dubbele pet op' en spraken zowel als ouder als vanuit hun professionaliteit.

Bij één bijeenkomst waren ook wethouders en beleidsmedewerkers onderwijs van verschillende gemeenten aanwezig, zowel om zich te informeren over passend onderwijs als om te horen wat de ouders/de samenwerkingsverbanden van hen verwachten.

3.3 Verwachtingen per onderwerp

Tijdens de bijeenkomsten zijn tien onderwerpen aan de orde gekomen. Deze onderwerpen komen voor een groot deel overeen met de lijst die als uitgangspunt is genomen, zie bijlage 1 en 2. In een aantal gevallen zijn andere accenten gelegd. Zo bleek het onderwerp 'zorgplicht' voor veel ouders een belangrijk punt dat expliciet is toegevoegd. Dit geldt ook voor de extra ondersteuning van kinderen en welke rol de ouders daarin hebben.

De onderwerpen 'Vorming ondersteuningsplanraad' en 'Decentralisatie jeugdzorg/AWBZ=>WMO' zijn niet expliciet aan de orde geweest. De opmerkingen hierover zijn opgenomen bij onderwerp 6 Extra ondersteuning onder *Relatie onderwijs en zorg* en bij onderwerp 10 Overleg onder *Overleg collectief: ouders-beleid*.

In deze paragraaf zijn de verwachtingen van ouders gebundeld per onderwerp opgenomen. In de onderstaande teksten is zoveel mogelijk aangesloten bij de teksten die door ouders zelf zijn genoemd. In een aantal gevallen is omwille van de begrijpelijkheid de tekst aangepast zodat de intentie van de opmerking duidelijk is.

1 Het karakter van het samenwerkingsverband

Een samenwerkingsverband van scholen waar van kind tot kind maatwerk geleverd wordt bij een ondersteuningsbehoefte, zoveel mogelijk op de reguliere school? Of een verband met gespecialiseerde scholen waaruit in een individuele situatie de best passende gekozen kan worden?

- Het is belangrijk dat in het samenwerkingsverband een goede visie op onderwijs is, die voor iedereen duidelijk is.
- Ouders verwachten meer maatwerk in de ondersteuning van de leerlingen.
- Een passende aanpak, niet alleen in het basisonderwijs maar ook in het voortgezet onderwijs.
- Er moeten motiverende beloningen zijn om ervoor te zorgen dat zo min mogelijk kinderen naar het speciaal onderwijs worden verwezen.
- Het onderwijs moet passen bij de kinderen en niet andersom. Het individuele belang moet niet ondergeschikt zijn aan het collectief.
- Scholen moeten weer kleiner worden zodat men elkaar weer echt leert kennen. Van belang is dat de leerlingen gekend worden en zich gezien weten.
- Ouders willen geen hokjesmentaliteit, maar maatwerk voor hun kind: een school dichtbij, een veilige omgeving (kleinschaligheid), herkenning en erkenning, onderwijs gericht op de individuele behoefte, mensen met ervaring voor de klas, uitdaging en een goed leerniveau.
- Ouders zien zowel voor- als nadelen van specialisatie door scholen. Voordeel: optimaal onderwijs gericht op een speciale groep kinderen. Nadeel: leerlingen moeten ver reizen. De meeste ouders hebben een voorkeur voor een combinatie van beide: zowel een hoog basisoniveau op alle scholen als ook in hetzelfde samenwerkingsverband scholen met een specialisatie voor kinderen die een bepaald type ondersteuning nodig hebben.
- Streef naar een betere verdeling van zorgleerlingen over alle scholen. Ouders zijn bang dat scholen niet durven te specialiseren omdat alle ouders met zorgleerlingen dan op hun school komen.
- Zorg voor een uitwisseling tussen samenwerkingsverbanden: leer van elkaars goede voorbeelden.

‘Kinderen moeten passend zijn voor het onderwijs. Dat is als zeggen tegen Johan Cruijff: Je voetbalt hartstikke goed, maar je moet nog aan je backhand werken.’

2 Een dekkend aanbod binnen een samenwerkingsverband

Het samenwerkingsverband moet zorgen voor een dekkend aanbod aan onderwijszorgarrangementen, zodat er voor iedere leerling een passende plek is. Hoe en door wie wordt bepaald wat dekkend is en passend?

- Er is onduidelijkheid of passend onderwijs leidt tot vergroten of vervagen van verschillen tussen scholen: meer uniformering of meer concurrentie doordat scholen zich gaan specialiseren¹?
- Er zijn zorgen om minder aandacht voor ‘reguliere’ leerlingen door de extra aandacht voor zorgleerlingen, dat hun competenties er onvoldoende uitkomen.
- Er moeten diploma’s komen voor verschillende niveaus, gekoppeld aan kennis en vaardigheden.
- Na de invoering van passend onderwijs mogen er geen thuiszitters meer zijn.

¹ Met concurrentie bedoelen ouders dat het aanbod van scholen meer gaat verschillen.

- Het is onwenselijk dat er verschillen ontstaan tussen regio's, ouders verwachten een passend aanbod voor alle kinderen binnen elke regio: minder afhankelijkheid van openbaar vervoer en aansluiting met de sociale omgeving in de buurt.
- Er moeten geen klassenscholen komen, met een profiel zonder zorgleerlingen.
- Er zijn speciale voorzieningen voor kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte waar meer kinderen beter van worden, bijvoorbeeld extra structuur.
- Er is behoefte aan maatwerk: dat kan ook individueel en (gedeeltelijk) thuisonderwijs zijn.
- Voor iedereen moet er op 1 augustus 2014 een passend onderwijsaanbod zijn – dus ook speciaal onderwijs op havo/vwo-niveau.

3 Zorgplicht

Op welke manier gaan de scholen in het samenwerkingsverband om met de zorgplicht? Hoe stellen ze vast wat de ondersteuningsbehoefte van het kind is? Hoe komen de wettelijk verplichte ondersteuning en bezwaarprocedure eruit te zien?

- Ouders zijn bang dat zij met de zorgplicht door schoolbesturen hun keuzevrijheid verliezen.
- Ouders willen zelf zeggenschap houden over de schoolkeuze. Zij hebben ervaring met hun kind.
- Ouders willen niet afhankelijk zijn van het aanbod binnen een regio. Ze willen mogelijkheden voor regio-overschrijdende samenwerking tussen samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld als ze op de grens van een regio wonen.
- Er moet duidelijkheid zijn over de toelatingseisen en op welke grond een andere school binnen het samenwerkingsverband gezocht mag worden.
- Een diagnose/indicatie moet niet bepalend zijn voor al dan niet kunnen plaatsen van kinderen.

4 De ondersteuningsstructuur voor en deskundigheidsontwikkeling van de leerkrachten

Welke verwachtingen hebben ouders van de ondersteuningsstructuur voor de leerkrachten van hun kinderen? Welke ontwikkeling moeten de leerkrachten doormaken om voldoende om te kunnen gaan met verschillen? Wat is op welke termijn haalbaar, wat niet?

- Ouders vragen zich af of scholen voldoende knowhow hebben om passend onderwijs aan te kunnen. De leerkrachten moeten meer competent worden, ouders merken dat ze zich nu niet toegerust voelen.
- De leerkrachten moeten handelingsbekwaam worden voor alle leerlingen. Niet alleen vak kennis, maar vooral pedagogische kennis zijn daarbij belangrijk.
- Er is zorg om de motivatie van leerkrachten: leerkrachten moeten bereid zijn om te veranderen.
- Er is veel verschil tussen leerkrachten; de kwaliteit van het onderwijs moet niet van een persoon afhankelijk zijn.
- Veel scholen hebben nu de expertise niet in huis. Er moet duidelijk zijn hoe een school extra deskundigheid 'in kan laten vliegen'.
- De deuren moeten meer worden opengezet voor externe professionals, je kunt niet verwachten dat leerkrachten alles weten.
- Opgebouwde expertise, bijvoorbeeld van ab'ers en het speciaal onderwijs, moet behouden blijven in het samenwerkingsverband.
- Scholen moeten gebruik maken van elkaars expertise, ook de expertise uit het speciaal onderwijs of van buiten het onderwijs.
- Extra ondersteuning moet veel meer in de klas plaatsvinden. Zorg voor assistentie in de klas en ambulante begeleiding om leerkrachten te helpen bij het geven van goed onderwijs.

Naast begeleiding voor de leerkracht ook voor het kind, bijvoorbeeld in de vorm van een doelgroepmentor en/of leerlingcoach.

- De klassen kunnen niet te groot zijn, dan is er te weinig aandacht voor 'reguliere' kinderen.
- Het samenwerkingsverband moet deskundigheidsbevordering faciliteren. Scholen moeten investeren in de deskundigheid/scholing van het personeel; leerkrachten kunnen elkaar ondersteunen.
- Ouders hebben geen of weinig vertrouwen in de innovatiekracht van de po-scholen.
- Er zijn zorgen over een continue pedagogische aanpak in het vo, met alle verschillende leerkrachten.
- Er is zorg om de deskundigheid van leerkrachten, de opleiding lijkt verouderd en moet worden aangepast aan passend onderwijs. Kennis over extra zorgbehoeften moet aan alle studenten worden aangeboden; dit kan geen keuzemodule zijn.
- Ouders kunnen via de mr aangeven welke scholing nodig is en welke hulpmiddelen en kennis ze verwachten.

'Welke leerkracht heeft deze groep nodig; welke leerkracht heeft dit kind nodig? Je kunt niet verwachten dat elke leerkracht alles kan, de een pakt het anders op dan de ander, Ondanks scholing en intervisie.'

5 Het gewenste niveau van basisondersteuning

Welke zorg en ondersteuning moet op iedere school in het samenwerkingsverband beschikbaar zijn?

- Alle scholen moeten aandacht, structuur en veiligheid bieden aan elke leerling.
- Alle kinderen moeten naar school kunnen in hun eigen omgeving.
- Meer leerlingen kunnen op een reguliere school blijven. Zorg dat het basisoniveau zo hoog is, dat zo min mogelijk kinderen een extra arrangement nodig hebben.
- Er moet een vorm van speciaal onderwijs blijven: je moet je afvragen of volledig inclusief onderwijs aan alle kinderen de beste ontwikkelingskansen biedt.
- Leerlingen met een extra zorgbehoefte moeten geen uitzonderingspositie krijgen: er moet gewaakt worden voor stigmatisering.
- De jeugdzorg moet onderdeel zijn van de basisondersteuning.
- Iedere school moet zijn verantwoordelijkheid nemen: scholen moeten alle kinderen aannemen, ook kinderen met een extra zorgbehoefte.
- Er zijn grenzen aan wat een school kan bieden.
- Passend onderwijs moet zorgen voor een kwaliteitsverbetering waar alle leerlingen profijt van hebben.
- Samenwerkingsverbanden moeten hun budget inzetten om de basisondersteuning te versterken.
- Voor kinderen met een extra zorgbehoefte is een kleine groep van belang.

6 Extra ondersteuning: arrangementen in passend onderwijs

Op welke manier wordt extra ondersteuning ingezet binnen het onderwijs en wie zijn daarbij betrokken?

- Onderwijsarrangementen moeten flexibel zijn, passend bij het kind. Ze moeten dynamisch zijn en jaarlijks worden bijgesteld.
- In een ontwikkelingsperspectief moeten streefdoelen opgenomen zijn, zowel kwalitatief als kwantitatief.

- Het ontwikkelingsperspectief heeft een positievere insteek dan een handelingsplan. Er wordt niet gekeken naar wat een kind heeft, maar naar wat een kind kan.
- Er wordt niet meer automatisch een onafhankelijke (pedagogische of medische) diagnose gesteld, alleen als dit nodig is voor het beantwoorden van een hulpvraag.
- Afspraken moeten SMART zijn, zodat ouders/kind/leerkracht de vinger aan de pols kunnen houden.
- Niet alleen ouders, maar ook ib'ers en leerkrachten moeten een ontwikkelingsperspectief ondertekenen, zodat ze er op aangesproken kunnen worden.
- Extra ondersteuning of een (tijdelijke) overstap naar een andere school moet bijdragen aan de ontwikkeling van het kind.
- Centraal moet staan wat het kind kan en wat het nodig heeft.
- Er moeten voldoende financiële middelen zijn om zorg op maat te bieden. Extra geld moet écht besteed worden aan goede begeleiding.

'Basisscholen weten het geld van de rugzak soms niet goed te besteden. In één geval is er een digibord van gekocht en spelletjes. Maar het digibord stond niet in de klas van het kind met de rugzak...'

Betrokkenheid ouders en kinderen

- Ouders willen duidelijkheid over de route voor extra ondersteuning.
- Ouders zijn van begin af aan in het proces betrokken op basis van gelijkwaardigheid. Ze willen inspraak en vrijheid van schoolkeuze: het gaat om de toekomst van hún kind.
- Ouders moeten zelf aangeven in welke mate ze erbij betrokken willen/kunnen zijn: ze moeten zelf de regie kunnen voeren of in vertrouwen de regie uit handen kunnen geven.
- Aan de ouder moet op een begrijpelijke manier worden uitgelegd wat een ontwikkelingsperspectief inhoudt.
- Extra ondersteuning, zowel binnen als buiten de school gebeurt altijd in overleg met ouders.
- Ouders en leerkrachten betrekken (de mening van) het kind/de leerling erbij; zij/hij weet vaak zelf heel goed wat wel werkt.

Relatie onderwijs en zorg

- In het arrangement moet ook de samenwerking met de externe zorg duidelijk omschreven zijn. Daarbij gaat het ook om de ondersteuning thuis, etc. Maak bij de ondersteuning gebruik van het sociale netwerk van ouders en leerlingen.
- Afstemming tussen onderwijs, zorg en ouders is heel belangrijk. Er moet één plan komen, met één regisseur.
- Er moet samenwerking zijn en er moeten afspraken gemaakt worden tussen ouders en leerlingen, school, hulpverlening en gemeente.
- Ouders maken zich zorgen nu er twee stelselwijzigingen tegelijk zijn: invoering passend onderwijs en transitie jeugdzorg; ze zijn bang dat kinderen weinig rechten meer hebben.

'Het is een crime om elke twee jaar te moeten afwachten of je kind weer door de APK is...'

7 Procedures en criteria voor de toewijzing van extra ondersteuning

Welke procedures worden gevolgd als een kind extra ondersteuning nodig heeft en aan welke criteria moet worden voldaan om hiervoor in aanmerking te komen?

- Ouders zijn bang dat zij minder inspraak hebben als de ‘rugzak’ verdwijnt: hoe zorg je als ouder ervoor dat de school je kind ziet, als er geen diagnose is en/of er niet naar wordt gezocht?
- Meer mogelijkheden om te kijken wat nodig is en meer vrijheid.
- Ouders worden vanaf het begin meegenomen in het proces als experts voor hun eigen kind.
- Ouders maken zich zorgen om privacy. Hoe wordt dit geborgd en wie heeft zeggenschap over beheer en inzage van de individuele plannen?
- Het moet niet alleen gaan om presteren, ook om hoe een kind leert en hoe het in de groep functioneert.
- Er moet één plek zijn waar je een kind voor extra zorg kunt aanmelden, met een korte tijd tussen het aanmelden en het onderwijskundig rapport.
- Ouders verwachten dat ze minder keuzemogelijkheden hebben als een indicatiecommissie beslist.
- Een (externe) diagnose moet mogelijk blijven en er moet duidelijk zijn wie dit mag aanvragen.
- Ouders moeten een second opinion kunnen aanvragen.

‘Elk samenwerkingsverband heeft straks een eigen indicatiecommissie. Je kunt dus op het verkeerde plekje wonen.’

8 Doorlopende leerlijnen

Hoe kan de overgang van de ene (soort) school naar de andere voor kinderen met een ondersteuningsbehoefte goed verlopen?

- Er wordt meer gecommuniceerd binnen de school, zodat je niet ieder jaar bij een nieuwe leerkracht helemaal opnieuw moet beginnen.
- Ouders zijn van meet af aan betrokken bij overleg over hun kind.
- Ouders weten hoe de overdracht geregeld is, zowel intern als tussen scholen.
- Ouders zijn eigenaar van het dossier over hun kind; duidelijk moet zijn waar (medische) informatie zich bevindt en wie deze krijgt.
- Openheid over de extra zorgbehoefte van een kind mag plaatsing op een gewenste school niet in gevaar brengen.
- Informatie over wat werkt bij een bepaald kind moet worden doorgegeven aan een volgende klas/school.
- De overstap van de ene naar de andere school moet goed voorbereid en begeleid worden.
- Door te investeren in de overgang van het po naar het vo zal er minder uitval zijn.

‘Je wisselt elk jaar van leerkracht en omdat iedere leerkracht een eigen kioskje heeft, moet je dan weer opnieuw onderhandelen.’

9 Informatie die ouders nodig hebben om een goede school te kiezen

Welke informatie hebben ouders nodig om vanaf het begin een zo goed mogelijke school te kiezen binnen het samenwerkingsverband? Hoe wordt die informatie toegankelijk gemaakt? En welke ondersteuning is dan nog nodig voor ouders?

- Op dit moment is informatie nog niet beschikbaar; ouders zijn bang dat ze straks voor een voldongen feit komen te staan.

- Ouders vinden het belangrijk om te weten wat ze van een school mogen verwachten. De schoolinformatie moet toegankelijk en gemakkelijk vindbaar zijn voor alle ouders.
- Ouders moeten weten welke basisondersteuning de school biedt en welke stappen worden gezet als een kind extra ondersteuning nodig heeft.
- De inhoud van een scholingsplan voor leerkrachten moet bekend zijn, zodat ouders kunnen kijken welke competenties binnen de school aanwezig zijn en dit gebruiken bij hun schoolkeuze.
- Het onderwijs moet aansluiten bij de eigen waarden, normen en opvoedkundige ideeën van de ouder.
- Bij de schoolkeuze hebben ouders minder aan kwantitatieve gegevens, het gaat om vertrouwen en een gevoel van affiniteit, ideeën en emoties.
- Kinderen hebben zelf ook zeggenschap in de keuze voor een school.

‘De basis van een school is het minst goed gedocumenteerd, terwijl je samen een kind gaat opvoeden: je gaat een relatie aan die soms langer duurt dan een huwelijk.’

Wat wordt verwacht van scholen?

- Zorg dat ouders goed geïnformeerd zijn: wie werken op een school, wat zijn hun taken?
- Een school moet een goed beeld van zichzelf aan de ouders kunnen presenteren, dat strookt met de werkelijkheid.
- De medezeggenschapsraad kan aangeven of de theorie in de schoolgids klopt in de praktijk.
- Scholen moeten open zijn voor ouders, zodat ze de sfeer kunnen proeven.
- Een taak van het samenwerkingsverband is om ouders te betrekken. Scholen en samenwerkingsverbanden moeten een gezamenlijke voorlichtingscampagne organiseren voor alle ouders.

‘De informatie begint nu op gang te komen maar is voor veel ouders veel te laat. Dat maakt dat ouders van kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte nu een eigen route volgen en daarbij continu geen informatie krijgen of horen dat er nog aan gewerkt wordt.’

10 Overleg

De wet passend onderwijs regelt nauwelijks overleg met ouders van kinderen met zorgbehoeften. Het gaat er wel van uit dat er goed overleg plaatsvindt waarin ook kennis en inzicht van ouders wordt betrokken. Toch is vaak de kijk op de situatie van de school leidend. Wil en kan een samenwerkingsverband aangeven hoe er met ouders wordt omgegaan?

Overleg individueel: ouders-leerkracht

- Het is belangrijk dat school en ouders op één lijn zitten.
- Vanaf het begin moet er samenwerking zijn tussen ouders en leerkrachten; ouders willen begrepen worden en willen betrokkenheid. Wederzijdse verwachtingen tussen ouders en school worden in een vroeg stadium uitgesproken.
- Ouders en school moeten de juiste houding ten opzichte van elkaar hebben en willen samenwerken.
- Scholen moeten ruimte bieden aan ouders om over hun kind te vertellen.
- Ouders hebben de verantwoordelijkheid om op te komen voor wat hun kind nodig heeft en moeten met school in gesprek blijven.

- Overleg met ouders moet open, gelijkwaardig, duidelijk en transparant zijn:
 - bij een gesprek moet helder zijn waar het over gaat,
 - zowel leerkrachten als ouders kunnen onderwerpen aandragen,
 - er is goede informatie beschikbaar en
 - er wordt altijd een verslag gemaakt.
- Onderwijskundige rapporten moeten transparant en toegankelijk zijn en in begrijpelijke taal geschreven.
- Ouders moeten serieus genomen worden als deskundige gesprekspartner.
- Ouders moeten weten waar ze recht op hebben, bijvoorbeeld dat handelingsplannen door hen ondertekend moeten worden.
- Er wordt resultaatgericht in oplossingen en niet in problemen gedacht en gehandeld.
- Individuele ondersteuning van ouders is soms gewenst: een grote delegatie vanuit de school (leerkracht, ib'er, logopedist, ab'er) is soms wel intimiderend.
- Ouders mogen om onafhankelijke ondersteuning vragen.

Overleg collectief: ouders-beleid

- Ouders moeten meepraten over de inrichting van het samenwerkingsverband.
- Er moet helder zijn welke ouders andere ouders vertegenwoordigen, zij moeten herkenbaar, bereikbaar en benaderbaar zijn.
- Ouders van de ondersteuningsplanraad hebben behoefte aan inbreng van andere ouders.
- Voor meepraten/meedenken is naast de formele structuur een klankbordgroep, ouderplatform of (digitaal) forum gewenst, waarin ouders kennis en ervaringen kunnen uitwisselen.
- De ouders in de ondersteuningsplanraad kunnen in deze informele groepen hun achterban raadplegen; dit maakt dat zij de ouders beter kunnen vertegenwoordigen.

Wat wordt verwacht van scholen?

- Scholen denken na over hoe ze alle ouders kunnen betrekken.
- Er moet aandacht zijn voor kwetsbare, niet mondige ouders.

4 Samenvatting en conclusies

Uit de bijeenkomsten blijkt, dat er bij de ouders nog veel onzekerheid bestaat over passend onderwijs.

Op grond van de gegeven informatie geven ouders aan dat zij aan de ene kant blij zijn met de insteek dat meer kinderen regulier onderwijs kunnen volgen in de eigen omgeving. Ze verwachten dat scholen meer 'buiten het gebaande pad' gaan denken, dat er straks geen thuiszitters meer zijn en dat er meer mogelijkheden komen voor kinderen om over te stappen van speciaal onderwijs naar regulier onderwijs. Daarnaast zijn de ouders blij dat het speciaal onderwijs blijft bestaan.

Aan de andere kant maken ze zich zorgen over hun eigen inspraak. Hoe is die geborgd als straks de zorgplicht bij de scholen wordt gelegd en als het rugzakje (een kindgebonden budget) verdwijnt? Kunnen met behulp van de arrangementen de beste ontwikkelingskansen voor ieder kind gerealiseerd worden, ook zonder externe diagnose?

Ook wordt getwijfeld aan de beschikbare motivatie en deskundigheid van leerkrachten om om te gaan met de verschillende leerlingen en hun problematiek. Hier zien de ouders een taak voor bijscholing. Kennis over (het omgaan met) extra ondersteuningsbehoeften moet tijdens de opleiding aan alle studenten worden aangeboden; dit kan geen keuzemodule zijn.

Extra ondersteuning van zowel leerkrachten als kinderen moet zoveel mogelijk in de klas plaatsvinden. Gedacht wordt aan assistenten, doelgroepmentoren en coaches. Bovendien vinden ouders dat de opgebouwde expertise behouden moet blijven. Ze vinden dat kennis en goede praktijkvoorbeelden moeten worden gedeeld: door experts, door leerkrachten, maar ook tussen de samenwerkingsverbanden.

Ouders vinden het onwenselijk dat er verschillen ontstaan tussen de regio's. Als ze op de grens tussen twee samenwerkingsverbanden wonen, willen ze zelf een keuze kunnen maken voor een dichtbij gelegen school, ook al hoort deze geografisch bij een ander samenwerkingsverband.

Als een kind extra ondersteuning nodig heeft, verwachten ouders een heldere route. Centraal moet staan wat een kind kan en nodig heeft. Ouders willen hierbij vanaf het begin betrokken zijn en vinden ook dat de mening van het kind ertoe doet. Ze zijn bang dat ze minder keuzemogelijkheden hebben als een indicatiecommissie beslist. Ze vinden dat een (externe) diagnose mogelijk moet blijven en willen een second opinion kunnen aanvragen. Ook moet duidelijk zijn hoe de privacy van hun kind daarbij geborgd wordt.

Hoewel de ouders meestal opmerkelijk eensgezind zijn, komen in een enkel geval hun verwachtingen niet overeen. Met name is dit het geval bij het verwachte karakter van het samenwerkingsverband. Sommige ouders zijn ervoor dat scholen zich specialiseren, andere ouders zien liever een zo hoog mogelijk basisniveau op alle scholen, waarop de meeste kinderen ondanks hun ondersteuningsbehoefte terecht kunnen. Waar de ouders het wel over eens waren: ze vinden dat speciaal onderwijs moet blijven bestaan voor die kinderen die dat nodig hebben. En wat ze zeker niet willen, zijn 'klassenscholen' zonder kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte. Ze hopen op een goede verdeling van kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte over de scholen.

Ouders vinden het vooral belangrijk dat het beleid van de samenwerkingsverbanden gebaseerd is op een heldere visie. Zij verwachten maatwerk voor hun kind: een school dichtbij, een veilige omgeving (kleinschaligheid), herkenning en erkenning, onderwijs gericht op de individuele behoefte, mensen met ervaring voor de klas, uitdagende leerstof en een goed leerniveau.

Wat daarnaast veel benoemd is door ouders is de relatie tussen ouders en school. Ouders willen vanaf het begin betrokken zijn als educatief partner. Ze willen weten wat ze van een school mogen verwachten en wat de school van hen verwacht. In overleg over onderwijsarrangementen verwachten zij gehoord te worden als ervaringsdeskundigen. Ook de mening van het kind doet ertoe.

Meerdere keren is ook aan de orde gekomen dat de informatie vanuit de school helder, transparant en toegankelijk moet zijn en in begrijpelijke taal geschreven. Ouders willen bijtijds weten waar ze aan toe zijn en niet voor een voldongen feit gesteld worden. Ze vinden het een taak van scholen en samenwerkingsverbanden om samen een voorlichtingscampagne te organiseren voor alle ouders.

Over de ouderbetrokkenheid in de ondersteuningsplanraad bestaat nog veel onduidelijkheid. Ouders weten over het algemeen niet welke ouders daarbij betrokken zijn.

Ouders in de ondersteuningsplanraad hebben behoefte aan inbreng van andere ouders. Ze weten vaak niet wat de andere ouders van hen verwachten. Als oplossing hiervoor is aangedragen om informele groepen te betrekken, zoals klankbordgroepen, een ouderplatform of digitaal forum.

5 Aanbevelingen

Op grond van de verwachtingen van de ouders wordt in dit hoofdstuk door de samenstellers een aantal aanbevelingen gedaan op het niveau van het samenwerkingsverband. Zij hebben zich daarbij beperkt tot vier punten, waarvan 5.1 *Zorg voor goede informatie*, voorwaardelijk is voor ouders. Daarmee ontstaat duidelijkheid die onzekerheid en weerstand voor een groot deel wegneemt. Bij iedere aanbeveling doen de samenstellers onder het kopje 'Suggestie' suggesties voor de uitwerking.

Uiteraard zijn uit de voorgaande hoofdstukken meer aandachtspunten te halen.

5.1 Zorg voor goede informatie

Om de onzekerheid over en weerstand tegen passend onderwijs bij ouders weg te nemen en ouders te betrekken, is goede, laagdrempelige informatie noodzakelijk. Duidelijk moet zijn, hoe de inspraak van ouders op school en binnen het samenwerkingsverband geregeld is, waar ouders met hulp- en ondersteuningsvragen en klachten terecht kunnen en hoe de privacy van de kinderen/gezinnen geborgd is.

Suggestie

Deze informatie zou kunnen worden opgesteld door de samenwerkende samenwerkingsverbanden. Gedacht kan worden aan een digitaal format waar ieder samenwerkingsverband de regio-specifieke informatie aan kan toevoegen. En dat gemakkelijk geprint kan worden voor ouders die een papieren versie willen. Dit is een belangrijk onderdeel van de communicatiestrategie om ouders te bereiken.

5.2 Zorg voor handelingsbekwame leerkrachten

Ouders geven aan dat de leerkrachten handelingsverlegen zijn. Naast de inbreng van externe deskundigheid is van belang om als school/samenwerkingsverband transparant te zijn over wat aan deskundigheids- en vaardigheidsbevordering wordt gedaan op leerkracht-, school- en samenwerkingsverbandniveau.

Suggestie

Hier zou een monitor leerkrachtprofielen met een jaarlijkse update in kunnen voorzien. Wellicht kan een koppeling worden gemaakt met een verplichte BIG-registratie; deskundigheidsbevordering kan niet langer vrijblijvend zijn. Daarnaast moeten de opleidingen hun curriculum aanpassen aan passend onderwijs.

5.3 Borg de keuzevrijheid van ouders en hun kind(eren)

Het is van belang dat het samenwerkingsverband de keuzevrijheid van ouders en hun kind(eren) borgt. Ouders moeten er volledig op kunnen vertrouwen dat de informatie die door (de scholen in) het samenwerkingsverband verstrekt wordt in overeenstemming is met het werkelijke aanbod. Het samenwerkingsverband geeft aan wat op korte termijn aangeboden kan worden, wat ontwikkeld wordt en wat zij de komende jaren niet zelf kan bieden maar verzorgd wordt door externe experts en/of andere samenwerkingsverbanden.

Suggestie

Wees als samenwerkingsverband flexibel. Bouw in het beleid de mogelijkheid in om in individuele gevallen voorzieningen binnen het samenwerkingsverband in te richten die niet voorzien zijn. Monitor per schooljaar als samenwerkingsverband hoe vaak hierop een beroep wordt gedaan. Blijkt het om steeds hetzelfde type vragen te gaan, dan kan het beleid daarop worden aangepast.

5.4 Faciliteer de inspraak van ouders in het beleid

Om de formele structuur van inspraak in het beleid (medezeggenschapsraden, ondersteuningsplanraad) voor ouders te ondersteunen, wordt het instellen van klankbordgroepen, ouderplatforms en digitale fora aanbevolen.

Suggestie

De samenwerkingsverbanden kunnen dit faciliteren door het aanbieden van administratieve ondersteuning, het beschikbaar stellen van ruimte en faciliteiten, het inrichten en onderhouden van een webpagina voor ouders en het bieden van deskundigheidsbevordering.

6 Noten van de redactie

Deze rapportage is samengesteld door Cockie Gerritsen en Marijke van Grafhorst van duo decimo Advies & Redactie bureau. duo decimo is zowel op beleids- als op operationeel niveau actief op het gebied van passend onderwijs. Van 2004 tot 2010 was duo decimo namens de oudervereniging Balans betrokken bij het landelijke overleg over de invoering van passend onderwijs. In 2012 heeft duo decimo bijgedragen aan de ontwikkeling van de cursus *Samen Sterk*, een oudercursus in het kader van Handelingsgericht werken. Ook heeft zij een nieuw plan ontwikkeld om met ziektekostenverzekeraars de effectieve ontwikkeling van individuele ouderbetrokkenheid te onderzoeken.

De rapportage is gemaakt op basis van de verslagen van de ouderbijeenkomsten die duo decimo heeft gemaakt. Bij de bijeenkomst in Leek hebben zij hierbij ondersteuning gekregen van Kayleigh van Mal, pabo-studente aan de Stenden Hogeschool te Groningen en Maaïke Zijdeveld, studente pedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen. De initiatiefnemers van de bijeenkomsten hebben de verslagen aangevuld en goedgekeurd. De verslagen zijn te vinden op www.passendonderwijsouders.nl.

Wat de samenstellers bij vrijwel alle bijeenkomsten is opgevallen, is dat ouders het als zeer positief hebben ervaren om geïnformeerd en geraadpleegd te worden over passend onderwijs. Het was verbijsterend om te merken hoe weinig ouders hier nog over wisten en hoeveel zorgen en onrust dit veroorzaakt. De verwachting van de samenstellers was, dat de ouders in de in 2014 gehouden bijeenkomsten inmiddels beter geïnformeerd zouden zijn. Dit bleek echter niet het geval.

Opvallend is dat zij ondanks alle zorgen en complexe situaties en heel verschillende contexten geen onredelijke of boze ouders hebben getroffen. Maar vooral ouders die zeer betrokken en constructief waren. In veel gevallen hebben ouders spontaan aangegeven dat zij graag verder willen praten, soms zijn ter plekke nieuwe bijeenkomsten gepland.

Het is één minuut voor twaalf!

Omdat er nog effectief drie maanden beschikbaar zijn om ouders te informeren, is naast de informatie door de (samenwerkende) samenwerkingsverbanden een aanpak via verschillende kanalen tegelijkertijd effectief. Dat wil zeggen: informatie ook door sectorraden en de lokale en nationale overheden.

7 Afkortingen

- ab'er: ambulante begeleider

- ib'er: intern begeleider
- swv: samenwerkingsverband
- REC: Regionale Expertise Centra
- mr: medezeggenschapsraad
- opr: ondersteuningsplanraad
- sop: schoolontwikkelingsprofiel
- opp: ontwikkelingsperspectief
- SMART: Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden
- po: primair onderwijs (basisonderwijs)
- vo: voortgezet onderwijs
- so: speciaal onderwijs
- mbo: middelbaar beroepsonderwijs

Bijlage 1 Gespreksonderwerpen

Onderwerpen in passend onderwijs waarover ouders hun gedachten graag verzamelen en delen, al dan niet samen met leerkrachten en ook bestuurders

1. **Karakter van het samenwerkingsverband:** Een samenwerkingsverband van scholen waar van kind tot kind (bij een ondersteuningsbehoefte) maatwerk wordt geleverd zo veel mogelijk op de reguliere school en met ondersteuning vanuit het samenwerkingsverband (heterogeen)? Of toch een verband waarin gespecialiseerde onderwijsvoorzieningen bestaan waaruit in een individuele situatie de best passende gekozen kan worden? Wat is op welke termijn een te bereiken doel hierbij en via welke ontwikkeling kunnen we daar komen?

2. **Procedures en criteria toewijzing ondersteuning:** Op welke manier gaat in het samenwerkingsverband/de scholen in het samenwerkingsverband om met het vaststellen van een eventuele ondersteuningsbehoefte en de verwijzing uit hoofde van de zorgplicht? En hoe krijgt hierbij de wettelijk verplichte onafhankelijke advisering en de dito bezwaarprocedure binnen het samenwerkingsverband gestalte?

3. **Informatievoorziening aan ouders:** Welke informatie hebben ouders nodig om initieel een zo goed mogelijke school te kiezen binnen het samenwerkingsverband? Hoe kan die informatie (tijdelijk/uiteindelijk) toegankelijk gemaakt worden? En welke ondersteuning is dan nog nodig voor ouders bij het keuzeprocess? Een goede initiële keuze is immers het halve werk.

4. **Basisniveau van zorg/ondersteuning:** Welke zorg en ondersteuning vinden we dat op iedere school in het samenwerkingsverband beschikbaar moet zijn? En organiseer je dat dan per school of kan je delen daarvan beter vanuit het samenwerkingsverband organiseren i.v.m. flexibiliteit/schaarste?

5. **Specialistische expertise:** Welke verwachtingen hebben ouders van de ondersteuningsstructuur voor de leerkrachten van hun kinderen? Wat betekent dit voor de inzet van ambulante begeleiding die in 2013/14 (en 2014/15) alleen nog zonder extra kosten bij het speciaal onderwijs verkregen kan worden? Misschien de ZATs hier ook bij betrekken.

6. **Overleg met ouders:** Het wetsvoorstel regelt nauwelijks overleg met ouders van kinderen met zorgbehoeften. Het gaat er wel van uit dat er goed overleg plaatsvindt waarin ook kennis en inzicht van ouders wordt betrokken. Desalniettemin is (uiteindelijk) de kijk op de situatie van de school leidend. Willen en kunnen we als gezamenlijke scholen in een samenwerkingsverband naar alle ouders een heldere en uniforme verwachting wekken over hoe er met ouders wordt omgegaan (vice versa)? Onderwerpen van gesprek/overleg zijn: het ontwikkelingsperspectief, ondersteuningsbehoefte, plan van aanpak, evaluaties,

7. **Deskundigheidsontwikkeling leerkrachten:** Hoe denken ouders over de ontwikkeling die leerkrachten zouden moeten doormaken om in het voortgezet onderwijs voldoende om te kunnen gaan met verschillen? Wat is op welke termijn haalbaar, wat niet?

8. **Vorming ondersteuningsplanraad:** Welke criteria leggen we aan voor een op haar taken toegeruste ondersteuningsplanraad? Zowel initieel in de opbouwfase van passend onderwijs als gaandeweg "de exploitatie en het onderhoud". Welke elementen zijn belangrijk in medezeggenschapsstatuut en reglement: (her)verkiezing leden, besluitvormingsafspraken, positie van het VSO, deskundigheidsbevordering, achterbanraadpleging en informeren achterban, monitoring,

9. **Dekkend aanbod:** Het samenwerkingsverband moet zorgen voor een dekkend aanbod aan onderwijszorgarrangementen, zodat er voor iedere leerling een passende plek is. Is zo passend mogelijk passend genoeg? Welke gaten zitten er in het beschikbare aanbod en welke daarvan dichten we (wanneer) door variatie in het aanbod (structureel) te vergroten (en hoe anders)?

10. **Decentralisatie jeugdzorg/AWBZ=>WMO:** Meer integrale zorgverlening op alle levensterreinen is de doelstelling waarmee gemeenten betrokken moeten zijn bij de vorming van passend onderwijs. Hoe kunnen we op scholen gebruikmaken van het zorgaanbod dat gemeenten (op termijn) verplicht organiseren? En andersom, welke eisen stellen we dan aan het gemeentelijk aanbod?

11. **Doorlopende leerlijnen:** Hoe kan de overgang van de ene (soort) school naar de andere voor kinderen met ondersteuningsbehoeften goed verlopen? Wat is wiens verantwoordelijkheid hierbij? Warme overdrachten ten spijt, gebeuren er op dit punt nog veel ongelukken.

Herkomst: werkgroep Ouders Dichtbij, januari 2012

Bijlage 2 Geplande gespreksonderwerpen per bijeenkomst

Deze bijlage bevat de vooraf geplande gespreksonderwerpen. De vetgedrukte onderwerpen zijn min of meer uitgebreid besproken. Soms kwamen daarbij ook andere onderwerpen aan de orde, deze zijn cursief toegevoegd.

Datum	Plaats	Gespreksonderwerpen
30-11-2013	Leek	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning van leerkrachten in het onderwijs • Het dekkende aanbod van de samenwerkingsverbanden • Alles over het ontwikkelingsperspectief: <i>extra ondersteuning</i> • Creatieve onderwijsarrangementen bedenken • Ouders hebben een stem in passend onderwijs: <i>overleg individueel en collectief</i> • Ondersteuning aan leerlingen in het basisonderwijs: <i>procedures en criteria</i> • Verwachtingen om passend onderwijs succesvol te laten zijn • Speciaal onderwijs en passend onderwijs, hoe zit dat? • <i>Het karakter van het samenwerkingsverband</i> • <i>Niveau basisondersteuning</i> • <i>Informatievoorziening</i> • <i>Combinatie onderwijs/jeugdzorg</i> • <i>Doorlopende leerlijnen</i>
10-12-2013	Hengelo	<ul style="list-style-type: none"> • Flexibiliteit van passend onderwijs arrangementen • Overleg met ouders • Niveau basisondersteuning
16-12-2013	Bussum	<ul style="list-style-type: none"> • Procedures en criteria toewijzing ondersteuning • Informatievoorziening

		<ul style="list-style-type: none"> • Overleg met ouders
20-01-2014	Amsterdam	<ul style="list-style-type: none"> • Deskundigheid leerkrachten • Van speciaal naar regulier onderwijs: <i>procedures en criteria voor extra ondersteuning, doorlopende leerlijnen</i> • Veranderingen voor leerlingen • <i>Niveau basisondersteuning</i> • <i>Dekkend aanbod</i> • <i>Overleg ouders, collectief</i>
30-01-2014	Oosterhout	<ul style="list-style-type: none"> • Schoolovergang van speciaal naar regulier onderwijs: <i>doorlopende leerlijnen, extra ondersteuning in het passend onderwijs, procedures en criteria voor de toewijzing van extra ondersteuning, overleg</i> • <i>Het karakter van het samenwerkingsverband</i> • <i>Zorgplicht</i> • <i>Niveau basisondersteuning</i>
06-02-2014	Woerden	<ul style="list-style-type: none"> • Passend onderwijs dicht bij huis: <i>het karakter van het samenwerkingsverband, dekkend aanbod, zorgplicht, niveau basisondersteuning</i> • Maatwerk in de school: <i>ondersteuningsstructuur en deskundigheid leerkrachten, procedures en criteria voor extra ondersteuning</i> • Combinatie onderwijs/jeugdzorg • <i>Informatievoorziening</i> • <i>Overleg</i>
04-03-2014	Leeuwarden	<ul style="list-style-type: none"> • Overleg met ouders • Overgang scholen/doorlopende leerlijnen • Dekkend aanbod • Deskundigheid leerkrachten • Informatie voor ouders • <i>Extra ondersteuning in passend onderwijs</i> • <i>Het karakter van het samenwerkingsverband</i>